

Тамара Чернадчук,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного
та інформаційного права
Сумського національного
аграрного університету

УДК 340.13

Державне регулювання інформаційної сфери банківської діяльності

Складний комплексний характер відносин, що виникають у сфері банківської діяльності, застосування імперативного та диспозитивного методів правового регулювання банківських відносин тягнуть за собою теоретичні проблеми у дослідженні правової природи банківської діяльності. Ринкова економіка породжує нові інститути, притаманні ринковим умовам господарювання, та змінює старі, що існували під час державної монополії. Змінюються принципи, на яких будуються взаємовідносини держави, її органів із суб'єктами господарської діяльності, забезпечується поступове впорядкування державного регулювання господарської та фінансової діяльності. Відповідно в сучасних умовах розвитку інформатизації економіки, регулювання банківської діяльності та організації й функціонування банківської системи країни набувають нового змісту. Такий стан нерозривно пов'язаний з економічною та правовою природою визначених елементів, оскільки банківська система

належить до центральних ланок господарського механізму ринкового типу.

В юридичній літературі слушно звертається увага на те, що для інтенсивного впровадження у життя фінансової політики та розвитку економіки держави важливим підґрунтям у банківській сфері є інформація [1, с. 11], стан та якість якої залежать від ефективності системи державного управління. Дослідженню державного регулювання в інформаційній сфері банківської діяльності присвячено небагато науково-теоретичних розробок. Ці проблеми розглядаються епізодично у працях із суміжною тематикою. Актуальні теоретичні та практичні проблеми державного регулювання в різних сферах діяльності, зокрема банківській, розглядали у своїх наукових дослідженнях В. Б. Авер'янов, І. В. Арістова, Л. К. Воронова, Ю. С. Шемшученко та ін.

Нові умови і якісно новий характер взаємодії елементів банківської системи, реформування організації

діяльності Національного банку України як її центральної ланки, створення та вдосконалення системи банківського регулювання й банківського нагляду, що відповідають сучасним вимогам і забезпечують стабільне і прозоре функціонування національної економіки, а також проблеми, пов'язані з правовим забезпеченням діяльності банківських установ, спонукали безпосередньо до проведення дослідження державного регулювання інформаційної сфери банківської діяльності.

Мета статті – з'ясувати роль державного регулювання інформаційної сфери банківської діяльності та з урахуванням специфіки останньої запропонувати авторський варіант його визначення.

Проведення банківської діяльності неможливо без інформаційних послуг, які або передують безпосередній банківській діяльності, або зливаються з нею, або є її підсумком, а точніше – результатом. Уся банківська діяльність пронизана інформаційними відносинами. Говорячи про інформаційну складову банківської діяльності, науковці акцентують на важливому значенні інформації у банківській діяльності, на питомій вазі інформаційної складової банківської діяльності. Для банківських установ, як справедливо звертається увага, важливою особливістю є те, що об'єкт управління (основне виробництво) пов'язаний з виробленням і переробкою інформації, оскільки основну їхньою діяльністю становить робота з інформацією, яка є і предметом, і продуктом їхньої праці [2, с. 3]. У них автоматизація «основного виробництва» зводиться до автоматизації операцій оброблення відповідних документів, тобто до оброблення інформації.

Інформаційні відносини в банківській сфері потребують державного регулювання. За загальним уявленням державне регулювання – це здійснення державою комплексних заходів

(організаційних, правових, економічних тощо) у сфері соціальних, економічних, політичних, духовних та інших суспільних процесів із метою їх упорядкування, встановлення загальних правил і норм суспільної поведінки, а також запобігання негативним явищам у суспільстві. Найвиразніше ця функція держави виявляється в регулюванні економіки в умовах ринкового господарювання через забезпечення правової основи економічних рішень, захист національних економічних інтересів, формування відповідної інфраструктури виробництва, створення умов для конкуренції між товаровиробниками, контролю базових параметрів грошового обігу тощо [2, с. 118].

У сфері економіки державне регулювання передбачає встановлення загальних правил і порядку господарювання, відповідальності за дотримання цих правил, відкидає пряме втручання держави та її органів у діяльність економічних структур. Державне регулювання базується на законодавчо визначеній стратегії суспільного розвитку, державних соціально-економічних програмах, механізмі правового примусу, економічних інтересах суб'єктів господарювання. Державне регулювання економікою становить законодавчо визначена податкова, бюджетна, кредитна, структурно-інвестиційна, валютно-фінансова, митна, науково-технічна політика.

Банківська діяльність є видом і складовою фінансової діяльності держави. Складність банківської діяльності полягає в тому, що вона охоплює обіг як державних, так і приватних фінансів, причому зв'язок між ними часто є міцним і нерозривним. Суть банківської діяльності у фінансовій сфері полягає в тому, щоб, враховуючи закони ринкової економіки, впливати на розвиток кредитно-фінансових інститутів, сприяти отриманню ними прибутків, а завдяки цьому – підтримувати стабільність всієї кредит-

но-банківської системи та довіру до неї з боку населення, а водночас – здійснювати державний вплив через банківську систему на економічну діяльність суб'єктів господарювання та впливати на зростання обсягу державних фінансів, їх подальший обіг у фінансовій сфері.

Фінансова і банківська діяльність нерозривно пов'язані з політичним і економічним станом держави. Це ті галузі діяльності, де динамічно й активно знаходять відображення всі позитивні та негативні явища, що відбуваються в економіці. Екстенсивний розвиток банківської сфери об'єктивно обумовив необхідність розроблення і впровадження адекватних систем автоматизації банківських операцій. Швидкими темпами формується ринок програмно-технічних комплексів автоматизації банківської діяльності, що потребує впровадження сучасних інформаційних технологій.

Підвищенню якості інформаційного обслуговування банківських операцій сприяє той факт, що банківська діяльність, як і фінансова, належить до тієї царини, де традиційно широко використовуються сучасні інформаційні технології та системи автоматизації. Досягнутий високий рівень автоматизації банківської діяльності, її подальший розвиток зумовлюються, зокрема, такими чинниками: великий обсяг розрахункових операцій, накопичений досвід автоматизації фінансових операцій, забезпеченість інформаційними та обліковими програмними комплексами і системами.

В умовах зростаючої конкуренції на ринку банківських послуг особливого значення набуває необхідність проведення глибокого аналізу ринкової ситуації, вибору обґрунтованих управлінських рішень з існуючих альтернатив. У банківській діяльності активніше впроваджуються принципово нові види банківських послуг: фондові й карткові операції; трастові, іпотечні, торгові операції, інвестицій-

на діяльність, міжнародні платежі, надання послуг через мережу Internet, яка поступово стає частиною сучасних банківських технологій.

Банківська сфера є складовою частиною економічної сфери, де досить чітко знаходить свій прояв державне регулювання. Розвиток банківських відносин залежить від проведення державної політики у банківській сфері, яка втілюється органами державного управління банківською сферою через систему методів управління. Саме від ефективного застосування цих методів залежить управління банківською діяльністю, яке пов'язане з інформацією. Усі суб'єкти банківської діяльності потребують відповідної інформації, яка є обов'язковою умовою провадження ними будь-яких управлінських дій. Лише за наявності певної інформації, передовсім банківської, можна успішно здійснювати прогнозування банківської діяльності, планування, регулювання тощо, тобто елементи управління банківською діяльністю, які створюють загальні умови управління, а також управлінські рішення, їх виконання, контроль виконання управлінських рішень, тобто елементи управління, які складають його цикл. Відсутність у суб'єктів управління відповідних відомостей обмежує їхні можливості діяти відповідним чином, а їхні дії можуть виявитися невідповідними (помилковими, неефективними, деліктними тощо).

Але слід враховувати, що сучасний розвиток суспільних відносин, насамперед ринкових, зумовлює необхідність забезпечення правового захисту інформації у сфері обігу коштів, зокрема у здійсненні банківських операцій. Відносини між банком і клієнтом через специфіку банківської діяльності мають довірчий характер. Клієнт не лише довіряє банку свої кошти, а й потенційно допускає його до інформації про свій фінансовий стан. Розголошення відо-

ностей, що стосуються фінансового стану клієнта і особливо відомостей, що становлять банківську таємницю, може негативно сплинути на безпеку та репутацію клієнта банку, що підсилює необхідність чіткого державного регулювання інформаційної сфери банківської діяльності.

Державне регулювання банківської діяльності має публічно-правовий характер і передбачає розроблення спеціальних вимог і правил, що мають захищати інтереси вкладників банку, забезпечувати стабільність банківської системи та її безперебійне функціонування, ефективність банківської діяльності. Особливості правового статусу банку та здійснення банківських операцій зумовили утворення спеціального законодавства, що регулює банківську діяльність. З огляду на можливість виникнення негативних економічних наслідків неналежного виконання банками своїх функцій необхідним стає ретельне регулювання та контроль з боку держави в особі відповідних регуляторних і наглядових інстанцій. Для реалізації державою цього завдання у більшості країн, зауважує Г. Ю. Шемшученко, і впроваджується спеціальне банківське законодавство, що має на меті забезпечити стає та безпечно функціонування банків як базової складової ринку фінансових послуг [3, с. 43–44].

Компетенція державних органів, які діють від імені держави у фінансовій сфері, закріплюється в численних нормативно-правових актах. Реалізація органами державної влади наданої їм компетенції у сфері банківської діяльності зумовлює, з одного боку, реалізацію ними свого правового статусу як суб'єктів банківських правовідносин, а з іншого – здійснення своїх владних повноважень. Виступаючи таким чином суб'єктом конкретних банківських правовідносин, державні органи забезпечують їхній владний (імперативний) характер.

Специфічним проявом діяльності держави у фінансовій сфері, як правильно зазначає О. О. Семчик, є діяльність Національного банку України, завдяки якій держава реалізує свій фінансово-правовий статус також у галузі банківського та валютного регулювання, що в умовах виникнення фінансових кризових явищ набуває великого значення [4, с. 134]. Держава здійснює комплекс заходів (економічних, політичних, правових, організаційних, інформаційних), які виконуються органами державної влади та центральним банком у сфері міжнародних і внутрішніх банківських відносин відповідно до стратегічної й тактичної мети економічної політики держави.

В інформаційних банківських правовідносинах держава виступає в особі уповноважених органів, насамперед в особі Національного банку України. При цьому Національний банк України в зазначених відносинах може виступати і від власного імені, реалізуючи власні повноваження, передбачені законами України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність» тощо. Статтею 6 визначено основну функцію Національного банку України, а ст. 7 – інші функції. Аналіз норм цих статей дозволяє зробити висновок про те, що всі функції, визначені цими статтями, опосередковано пов'язані з інформаційною функцією або мають інформаційний зміст. Так, ст. 6 Закону України «Про Національний банк України» передбачено, що відповідно до Конституції України основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України. Але таке забезпечення є неможливим без аналітичної інформаційної діяльності.

Найбільш емною і значущою функцією Національного банку України як центрального банку України та особливого центрального органу державного управління є функція банківського регулювання та нагляду,

сутність якої, згідно із Законом України «Про Національний банк України», полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства [5].

Саме виконуючи цю функцію, Національний банк гарантує безпеку та фінансову стабільність банківської системи, захищає інтереси вкладників і кредиторів. З метою виконання цієї функції Національний банк наділений певною сукупністю прав та обов'язків. При цьому слід звернути увагу на те, що частина суб'єктивних прав Національного банку України за своєю правовою природою є радше обов'язками, ніж правами, від реалізації яких він не може відмовитися. Це зумовлено тим, що для державного органу такі права є компетенційними і в юридичній літературі вони визначаються як «право-обов'язок» або «правочинність». Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 20 Закону «Про банки і банківську діяльність» Національний банк України може відкликати банківську ліцензію, якщо було виявлено, що документи, надані для отримання ліцензії, містять недостовірну інформацію, а тому постає питання: НБУ може відкликати чи відкликає банківську ліцензію. Складається враження, що законодавець надав можливість НБУ, оцінивши ситуацію, залежно від рівня та обсягу недостовірності інформації, на власний розсуд приймати рішення. Відповідно до ч. 2 ст. 46 Закону «Про банки і банківську діяльність» Націо-

нальний банк України має право визначити перелік іншої інформації, що є важливою для цілей банківського нагляду, про яку банк і власник істотної участі зобов'язані інформувати Національний банк України. На перший погляд уявляється, що наведене право також є можливістю, наданою НБУ, але, з іншого боку, для реалізації своєї функції банківського нагляду він зобов'язаний визначити перелік такої інформації, оскільки у випадку невизначеності такої інформації унеможливується реалізація наглядової функції.

Правове регулювання інформаційних банківських відносин має передбачати та створювати умови для реалізації засадничих принципів, на яких побудовано інформаційну діяльність у банківській сфері. Інакше кажучи, мають бути створені конституційні та законодавчі засади, які забезпечать послідовність та обґрунтованість такої діяльності, відповідність її сучасним вимогам, її спрямованість на створення належних умов функціонування банківської системи, на вирішення інформаційних потреб суб'єктів.

Враховуючи особливості інформаційної сфери банківської діяльності, пропонуємо таке визначення державного регулювання інформаційної сфери банківської діяльності: державне регулювання інформаційної сфери банківської діяльності – це діяльність державних органів, спрямована на реалізацію фінансової, економічної, інформаційної та правової політики держави в банківській сфері та врегулювання банківської діяльності, що здійснюється у вигляді банківського регулювання та нагляду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колодій І. Правове регулювання інформації як елемента державного управління в банківській сфері / І. Колодій // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 1. – С. 10–12.
2. Рогач І.Ф. Інформаційні системи у фінансово-кредитних установах : [навч. посібник] / І. Ф. Рогач, М. А. Сендзюк, В. А. Антонюк. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2001. – 239 с.

3. *Юридична енциклопедія* : В 6 т. / [Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. – К. : вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 2: Д-Й. – 2001. – 744 с.

4. *Шемшученко Г. Ю.* Фінансово-правове регулювання банківського кредитування : [монографія]. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. – 264 с.

5. *Семчик О. О.* Держава і фінанси: правовий зв'язок : [монографія] / О. О. Семчик / Відп. ред. Л. К. Воронова. – К. : Юридична думка, 2010. – 204 с.

6. *Закон України «Про Національний банк України»* від 20 травня 1999 року № 679-XIV – [Електронний ресурс] – Режим доступу до матеріалу: <http://zakon3.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>

7. *Закон України «Про банки і банківську діяльність»* від 07 грудня 2000 року № 2121-III – [Електронний ресурс] – Режим доступу до матеріалу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

Чернадчук Т. О. Державне регулювання інформаційної сфери банківської діяльності

У статті розглянуто теоретичні питання державного регулювання інформаційної сфери банківської діяльності, запропоновано його авторське визначення.

Ключові слова: державне управління, інформаційні відносини, банківська діяльність, Національний банк України, державне регулювання інформаційної сфери банківської діяльності.

Чернадчук Т. А. Государственное регулирование информационной сферы банковской деятельности

В статье рассмотрены теоретические вопросы государственного регулирования информационной сферы банковской деятельности, предложено его авторское определение.

Ключевые слова: государственное управление, информационные отношения, банковская деятельность, Национальный банк Украины, государственное регулирование информационной сферы банковской деятельности.

Chernadchuk T. State regulation of the information field of banking

The article deals with the theoretical issues of state regulation of the information field of banking, offered his definition of copyright.

Key words: governance, information relations, banking, National Bank of Ukraine, government control of the information field of banking.